

Ольга Юріївна Кириченко,

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кафедра адміністративного права та процесу (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0001-6085-6175>,

e-mail: olga.chapala@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ ОСВІТНИМИ УСТАНОВАМИ В УКРАЇНІ

Сформульовано й охарактеризовано правову сутність дефініції «освіта», встановлено її соціальне призначення, зауважено, що важливими напрямками освіти вбачається становлення людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей тощо. Наголошено на важливості проведення правового аналізу дефініції «державний контроль», «адміністративна юрисдикція», «адміністративно-юрисдикційна діяльність». Встановлено, що зазначені поняття мають розглядатися крізь призму функціонування органів публічного адміністрування.

Ключові слова: контроль, освіта, освітні установи, органи публічного адміністрування, публічне управління, адміністративна юрисдикція.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У реаліях сьогодення одночасно з позитивною динамікою впливу людського капіталу збільшується важливість освітнього процесу як основного чинника розбудови суспільства нового рівня.

Якісна освіта – фундамент інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку держави та її складових.

Основоположним напрямом освіти вбачається багатовекторна еволюція людини як індивідуума, вдосконалення її здібностей, орієнтування на формування в неї високорозвиненої системи моралі, виховання в людини здатності відповідально та свідомо робити вибір у процесі функціонування громадянського суспільства. Вказані аспекти дають змогу державі поповнювати свій інтелектуальний потенціал професіоналами високого рівня.

Стан дослідження проблеми

У різні періоди дослідженням окремих аспектів державного контролю за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами в Україні займалися такі вчені, як С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова,

А. О. Собакарь, Х. В. Солнцева, О. С. Іщук та ін. Водночас велика кількість наукових праць з дослідження охарактеризованої проблематики повністю не розкриває всіх аспектів, які були проаналізовані у статті та досі залишаються в колі інтересів учених-адміністративістів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є глибокий правовий аналіз проблем реалізації державного контролю освітніми установами в Україні та встановлення дієвих шляхів їх вирішення.

Для досягнення сформульованої мети були поставлені такі завдання:

- встановити сутність дефініції «державний контроль»;
- визначити співвідношення понять «адміністративна юрисдикція» та «адміністративно-юрисдикційна діяльність»;
- окреслити систему контролюючих органів публічного адміністрування у сфері освіти;
- охарактеризувати напрями здійснення державного контролю за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами в Україні.

Наукова новизна дослідження

Оновлено наукові підходи до встановлення механізму реалізації державного контролю за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами в Україні, запропоновано розглядати вказаний процес крізь призму співвідношення понять «адміністративна юрисдикція» та «адміністративно-юрисдикційна діяльність».

Виклад основного матеріалу

Сутність дефініції «освіта» вкладається в розуміння її як цілеспрямованого процесу набуття та відточення знань і навичок, цінностей, переконань і звичок за допомогою різних форм пізнавальної діяльності, а також виховання й навчання в колах інтересів людини та суспільства, що підтверджуються констатацією опанування громадянином визначених державою освітніх рівнів. Юридичною фіксацією здобуття вказаних навичок вважається відповідний документ, який є підтвердженням отримання обраного освітнього рівня.

З метою глибокого аналізу організаційно-правових засад державного контролю за адміністративною юрисдикцією освітніми установами логічним буде охарактеризувати сутність дефініції «державний контроль» [1, с. 118].

Як зазначають дослідники, державний контроль є важливим елементом системи публічного адміністрування, який, без сумніву, є значним важелем впливу на вказаний механізм, вносячи принципові зміни в окреслений процес у випадках невідповідності встановленим державою нормам [2, с. 13; 3, с. 167].

У свою чергу А. О. Собакарь зауважує, що контроль – невід’ємна складова еволюції громадянського суспільства. Контроль так чи інакше притаманний будь-якому державному устрою. Сучасні процеси розбудови демократичного суспільства торкаються всіх без винятку суспільних сфер, насамперед це стосується процесів осмислення новітніх підходів до розуміння місця держави в механізмі реалізації її контрольних функцій та їх подальшого розвитку [4, с. 87].

Важлива місія контрольної діяльності держави визначається тим, що вказаний процес дає змогу отримувати об’єктивну інформацію про динаміку соціальних процесів, є фундаментом збереження таких важливих конституційних постулатів державності, як охорона та дотримання прав і свобод громадян, зміцнення дисципліни й законності в суспільному ладі [4, с. 89].

Держава є найважливішим елементом у системі суб’єктів реалізації контрольної функції в сучасному соціумі. Зазначена аксіома базується на тому, що виключно державу наділено правом застосування заходів примусу у випадках невиконання вимог, що ставляться до об’єктів державного контролю під час реалізації ними відповідних повноважень.

Метою контролю як державної функціональної складової є моніторинг, а також відстеження динамічних змін системоутворюючих складових відповідно до встановлених законом векторів їх діяльності. Крім того, важливим елементом у цьому процесі є можливість профілактики та недопущення відхилень у подальшій реалізації повноважень суб’єктами державного контролю та зловживань з їх боку. Також контроль безпосередньо пов’язаний з альтернативними видами їх функціонування та може бути певною частиною окресленого механізму. Як функція публічного адміністрування контроль має специфічний характер. Тому контроль як певний вид діяльності можна розглядати як самостійну дію або як складову інших видів діяльності держави та функцій її органів [2, с. 13].

Контроль як різновид державної діяльності, функція органів публічного адміністрування спрямований на реалізацію всебічного розвитку суспільства. Вказане правове явище можна вважати одним із фундаментальних засобів моніторингу та вивчення реальної інформації про суспільство в цілому, державотворчі процеси, а також діяльність органів публічної адміністрації.

У механізмі забезпечення законності в публічному адмініструванні державний контроль відіграє особливу роль з огляду на те, що його кінцевим результатом повинно бути налагодження стабільного й ефективного функціонування органів публічної влади всіх рівнів і ланок.

Водночас держава є центральним суб’єктом реалізації контрольної функції в суспільстві, оскільки вона наділена всіма необхідними важелями впливу на нього, використовуючи при цьому розгалужену

систему відповідних уповноважених органів публічної адміністрації. Основною метою функціонування цих органів вбачається забезпечення законності й дисципліни, що безпосередньо пов'язано з їхньою юрисдикційною діяльністю.

Отже, зважаючи на вищезазначену інформацію можна констатувати, що державний контроль за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами України в сучасних умовах – це багатоаспектна діяльність, базовим елементом якої є вибір цілей і завдань, детальний аналіз та змістовне переосмислення наявних досягнень у сфері наукових звершень і доктринальних розроблень, розбудова обґрунтованої та якісної системи організації учнівського та педагогічного робочого простору, встановлення перспективних напрямів покращення умов навчання й виховання та, без сумніву, ефективна контрольна діяльність уповноваженими органами публічного управління [2, с. 14].

Необхідно зауважити, що важливим етапом дослідження організаційно-правових аспектів державного контролю за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами в Україні вбачається встановлення правової сутності такого явища, як адміністративна юрисдикція, особливо з огляду на те, що, попри неоднозначність і різноплановість терміна «юрисдикція», теорія права розглядає його виключно у зв'язку з діяльністю органів публічного адміністрування.

Як справедливо зауважує О. С. Іщук, механізм взаємодії органів публічної влади й суспільства повинен вкладатися в межі адміністративно-процесуального регулювання, сприяти захищеності громадян з боку держави взагалі й ефективній реалізації своїх повноважень всіма без винятку рівнями органів виконавчої влади зокрема. Законодавче закріплення адміністративно-правових відносин між державою та суспільством відіграє важливу роль у механізмі гарантування використання справедливих підходів до вирішення конфліктних ситуацій та спорів [5, с. 419].

Цю думку підтверджує І. В. Гудим, зазначаючи, що в переважній більшості фундаментом адміністративно-юрисдикційних правовідносин є правові спори, що можуть бути як між суб'єктами та об'єктами публічного адміністрування, так і за наявності відповідних підстав виникати з ініціативи органу державної влади. Водночас слід наголосити, що вказана умова не є неодмінною підставою для виникнення адміністративно-юрисдикційної діяльності, оскільки вона є динамічною складовою адміністративної юрисдикції та розглядається як сукупність адміністративних проваджень, метою яких є відновлення порушених прав та вирішення правових спорів між громадянами, фізичними та юридичними особами, а також органами виконавчої влади і публічного адміністрування [6, с. 93].

Важливим аспектом, який характеризує адміністративну юрисдикцію як системуутворюючий елемент адміністративного процесу,

вбачається те, що вказана діяльність є невід'ємною складовою адміністративно-юрисдикційного процесу; регулює правозастосовну діяльність; є засобом реалізації охоронної функції адміністративного права; має на меті вирішення правових конфліктів у сфері публічного адміністрування, використовуючи юридично закріплене повноваження застосовувати заходи адміністративного примусу [6, с. 94].

Слід погодитися з Ю. П. Крисюком, який наголошує на необхідності розмежовувати поняття «адміністративна юрисдикція» та «адміністративно-юрисдикційна діяльність».

Вчений зауважує, що в сучасний період розвитку адміністративно-процесуального законодавства проблема визначення змісту та співвідношення понять вказаних дефініцій досі не вирішена як у теоретичному, так і в законодавчому або юридичному варіантах [7, с. 53].

Дефініцію «адміністративно-юрисдикційна діяльність» застосовують для законодавчого визначення процесу, який реалізується в межах об'єднання «правоохоронних» адміністративних проваджень, що функціонально належать до сфери впливу адміністративного процесу. Натомість предмет адміністративної юрисдикції – це справи, які розглядаються в межах адміністративно-юрисдикційних (адміністративно-охоронних) проваджень, що є елементом структурної побудови адміністративного процесу [7, с. 53].

Повертаючись до вивчення організаційно-правових засад державного контролю за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами необхідно зазначити, що законодавцем для реалізації вказаного механізму розроблено ієрархічну піраміду відповідних керівних органів публічної влади. Означена система публічної влади містить декілька рівнів від парламентсько-президентського, урядово-центрального та регіонального до обласного й районного.

На керівні органи кожного з контрольних рівнів державою покладено відповідний масив повноважень. Так, органи парламентсько-президентського рівня встановлюють основні засади державної освітньої політики, розробляють законопроекти, визначають нормативно-правову базу функціонування та розвитку освіти. Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади безпосередньо та через Міністерство освіти і науки України реалізує публічне управління освітою та контроль за здійсненням повноважень освітніми установами. Важливі функції цього ієрархічного рівня у сфері, що досліджується, покладені на міністерства і відомства, яким підпорядковані установи освіти (Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство юстиції, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України тощо), Державну атестаційну колегію Міністерства освіти і науки України. Вказані державні органи також відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері освіти, мають інспекційні

повноваження під час проведення акредитації підпорядкованих їм навчальних закладів, слідкують за виконанням вимог щодо якості освіти, забезпечують інтеграцію у практичну діяльність новітніх наукових розробок і досвіду інших флагманських освітніх установ. Накази та розпорядження окреслених центральних органів виконавчої влади є обов'язковими для виконання відповідними підпорядкованими їм органами державної влади нижчих ієрархічних ланок [2, с. 15].

На регіональному та місцевому рівнях державний контроль за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами реалізують у межах компетенції місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які встановлюють обсяги бюджетного фінансування навчальних закладів, фінансують утримання закладів комунальної власності; забезпечують розвиток мережі, зміцнення матеріальної бази, господарське обслуговування закладів освіти, здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнів, студентів, створюють умови для їх виховання, навчання та роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного й фінансового забезпечення; організують облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо їх освіти тощо [2, с. 15].

Висновки

Державний контроль за здійсненням адміністративної юрисдикції освітніми установами в Україні – це складний і багатогранний процес, який повинен містити: чіткі уявлення щодо базових результатів роботи освітніх установ, їх завдань та повноважень; розроблення дієвих механізмів підвищення ефективності їх функціонування крізь призму якісної побудови системи та організації реалізації відповідних рішень; державну підтримку та контроль за виконанням відповідних завдань освітніми установами всіх рівнів.

Список бібліографічних посилань: **1.** Зайченко І. В. Педагогіка : підручник. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Ліра, 2016. 608 с. **2.** Солнцева Х. В. Державний контроль за здійсненням адміністративної юрисдикції органами управління освітньою діяльністю в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 13–15. **3.** Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 584 с. **4.** Собакарь А. О. Співвідношення державного контролю та адміністративного нагляду як засобів публічного адміністрування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2019-3-86-91>. **5.** Іщук О. С. Поняття адміністративної юрисдикції: проблеми дефініції. *Форум права*. 2011. № 1. С. 419–424. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_67.pdf (дата звернення: 17.11.2023). **6.** Гудим І. Сутність адміністративної юрисдикції та її місце в адміністративному

процесі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 92–96. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-1-92-97>. 7. Крисюк Ю. П. Особливості застосування понять адміністративна юрисдикція та адміністративно-юрисдикційна діяльність. *Історико-правовий часопис*. 2023. № 1. С. 52–56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-1/6>.

Надійшла до редколегії 20.11.2023

Прийнята до опублікування 06.12.2023

Kyrychenko O. Yu. Organisational and legal framework for state control over the exercise of administrative jurisdiction by educational institutions in Ukraine

The article notes that quality education is the foundation for intellectual, cultural, spiritual, social and economic development of the State and its components. It has been noted that the fundamental direction of education is the multi-vector evolution of a person as an individual and the highest value of society, development of his/her talents, mental and physical abilities, education of high moral qualities, formation of citizens capable of making a conscious social choice, enrichment on this basis of the intellectual, creative, cultural potential of the people, improvement of their educational level, and provision of the State with qualified specialists.

The essence of the definition of “education” lies in understanding it as a purposeful process of acquiring and honing knowledge and skills, values, beliefs and habits through various forms of cognitive activity, as well as education and training in the circles of interests of a person and society, which is confirmed by the statement that a citizen has mastered the educational levels determined by the state.

The article establishes that the State is one of the main subjects of the control function in society. This follows from the fact that the State has the capabilities and is endowed with real powers to influence society, and in the course of such influence it relies on the results of control. The author emphasises that the State is the central subject of implementation of the control function in society, since it has all the necessary levers of influence on it, using an extensive system of relevant authorised public administration bodies. The main purpose of these bodies is to ensure legality and discipline, which is directly related to their jurisdictional activities.

It is emphasised that the legislator has developed a hierarchical pyramid of relevant governing bodies of public authority in Ukraine to implement the State control over the exercise of administrative jurisdiction by educational institutions. This system of public authority includes several levels: from the parliamentary-presidential, governmental-central and regional levels to the regional and district levels.

Key words: control, education, educational institutions, public administration bodies, public administration, administrative jurisdiction.

